

Snímka V. Hák

Národný umelec Dezider Kardoš 75-ročný

MILAN ADAMČIAK

Keď som bol požiadaný o napísanie príspevku k životnému jubileu národného umelca Dezidera Kardoša, prijal som túto čestnú úlohu spontánne, neuvedomujúc si, že z radu muzikológov patrí medzi jeho te-mer permanentných gratulantov. Zvažoval som, čo ma k tomu oprávňuje, keďže pred necelým desaťročím som rozviazal zmluvu s vydavateľstvom Opus o napísanie mono-grafie práve o tomto slovenskom skladateľo-vi z toho dôvodu, že potrebujem ešte veľa ča- su na to, aby som mohol zodpovedne poznať tvorca a vniknúť do jeho diela. Odložil som vtedy pero, ale nezostal som zrejme hluchý voči jeho hudbe. Pretože...

Nepochybujem o tom, že národný umelec Dezider Kardoš patrí k reprezentatívnym osobnostiam formovania slovenskej hudby dvadsiateho storočia. To je fakt. Kardoš je označovaný za klasika slovenského moder-ného symfonizmu a sú na to oprávnené dô- vedy. Ten, kto vníkol do jeho hudby, do jeho partitúr vie, že ich písal človek dobre sklada- teľsky vybavený, že je v nich spústa obdi- vuhodnej invencie, logika konštrukcie i zmys- el ich výpovede. Pretože tento skladateľ – a to nie sú len jeho slová – evidentne usilo- val o kontakt s poslucháčom, o emotívne pô- sobenie svojej hudby i o aktívny občiansky postoj. S podmienkou, ktorá u neho jedno- značne prevažuje – byť predovšetkým sklada- telom, vykonávať svoju prácu svedomito, zaujate, poctivo, so zápalom jemu vlastným. Táto skutočnosť doviedla Dezidera Kardoša k rukopisu, ktorému nechýba individuál- nosť, cieľavedomosť a pôsobivosť.

Národný umelec Dezider Kardoš nie je konzervátor ani zakladateľ, skôr nadväzuje, rozvíja a dovršuje líniu, ktorá usiluje o rep- rezentatívny model slovenskej hudby dvad- siateho storočia. Model, ktorý osciluje medzi tradíciou a modernosťou poznamena- nou záujmom o folklórny hudobný prejav i prienikom do skladateľských poetík moder- nej hudby 20. storočia. Kardošovo prvé pôsobisko na východnom Slovensku a kon- takt s ľudovou tvorbou mu poskytlo bázu, na ktorú sa už nedalo zabudnúť a ku ktorej sa vracal so stálymi istotami. Podobne, ako od čias svojich bratislavských a pražských štúdií získané úsilie o zmocnenie sa aktuál- nych skladateľských tendencií, ktorých stop- y nachádzame v celej jeho ďalšej tvorbe – pri voľbe materiálu, formovej vynaliezavosti a tvorbe priestoru pre adekvátne a individu- alizovaný kompozičný tvar. V jeho komor- ných i symfonických dielach dominuje in- venčnosť v melose, rytmickej pregnantnosti, v riešení instrumentácie hudobného proce- su podriadeného základnej ideí. Jeho tvor- ba nie je uzavretým celkom, nikdy ním ne- chcela a nemohla byť, pretože je v nej prive- ľa relácií a otvorenosti. Je dynamická, jeho melos neplynie vždy ľahko, skôr sa prediera,

zápasí o svoj priestor a tvar. Je tu neistota alebo potreba dynamizmu, ktorá ho núti opakovať kompozičné myšlienky v mnohých variáciách a nuansách sotva postréhnuteľ- ných, ako by usiloval seba samého uistiť o čistote harmónie, ktorú hľadá. Vždy znovu a nanovo začína svoj zápas o prejav súčasný, nezrádzajúci jeho slovenský pôvod ani jeho samotného. Nejde jedinou cestou, skôr šlia- pe po chodníkoch jedným smerom, s prie- storom pre intímne i prudko rozmáchnuté gesto, s veľkou dávkou prirodzenosti, ale na báze rafinovanej konštrukcie. Osciluje jeho hudba kdesi medzi Benkom a Bazovským, medzi líniou a plochou, tvarom a farbou, idealizáciou a poznaním právd v mene ex- presívneho prejavu, ktorému nechýba ú- primnosť ani pátos.

Kardoš nemusel napísať toho tak veľa, aby sa stal jedným z reprezentatívnych tvor- cov svojej generácie či slovenskej hudby vô- bec. Vážim si viaceré jeho skladby a som presvedčený, že medzi klenotmi našej hu- dobanej tvorby sú trvale zakotvené také jeho diela ako Dychové kvinteto, klavírne Baga- tely, Východoslovenské spevy, Koncert pre orchester, Hrdinská balada, 5. symfónia, Res philharmonica, 2. sláčikové kvarteto či Partita pre 12 nástrojov...

Nechcem a neviem hodnotiť jubilanta ako pedagóga – nemal som to šťastie byť jeho žiakom. Viem, že každý z jeho odchovancov tvorí po svojom a že je to rad výrazných osobností slovenskej hudby súčasnosti – bo- lo treba k tomu vytvoriť priestor už počas ich štúdií a nepochybujem o tom, že Kardoš ho poskytol. Vážim si tento fakt, potvrdený kedysi v jednom z našich dialógov, kedy spontánne vyriekol – nech píšú tak, ako im huba narastá, ale nech hovoria pravdu a dokážu ju poctivo obhájiť aj tým, že sa vy- znajú vo svojom remesle. Povedal by som, že je to motto Kardošovej kompozičnej školy i jeho samotného ako skladateľa a pedagó- ga, ktorý obohacuje fond našej hudobnej kultúry. Z tých niekoľkých osobných kon- taktov s ním viem o jednom, že je to človek, ktorý má náramne rád hudbu a vie zápasíť o jej osudy i tam, kde sa vnútorne s jej kon- cepciou nestotožňuje: keď bolo zle s Vladi- mírom Bokesom a mnohí sa od neho dištan- covali, jeho učiteľ bol jedným z mála osob- ností, ktoré nezmenili svoj názor v prospech konformnosti a som mu za to vďačný...

Pán profesor, viete, že mám rád inú hu- dbu, než je tá, ktorá pramení z Vášho srdca a poznania, ale môžem Vás uistiť, že som s Vašou hudbou strávil nejednu peknú chví- ľu, že som pri čítaní Vašich partitúr nachá- dzal mnoho muzikologického pôžitku i ľud- ského poznania a z týchto i osobných stret- nutí s Vami som zvyčajne neodchádzal prázd- ny. Dovoľte mi týmito slovami pripojiť sa ku všetkým, ktorí Vám úprimne blahoželajú

k Vášmu životnému jubileu a želajú Vám ve- ľa zdravia, radosti v rodinnom kruhu a tvo- rivého elánu do ďalších rokov Vášho plod- ného života.

Rád spomínam na hodiny kompozície u pána profesora. Bolo to v rokoch 1965–1970, kedy som prišiel na Vysokú školu múzických umení v Bratislave z brnenského Konzervatória. Ak sa nemýlim, bol som jed- ným z prvých žiakov profesora Kardoša. Ako mladý človek, začínajúci skladateľ, som toho ešte veľa nevedel a tak som bol vďačný za kaž- dú dobrú radu. Hodiny kompozície sme vte- dy mali v miestnosti na Kapitulskej ulici, vzdialenej od ruchu mesta, kde bol mimoriad- ny, ideálny klud a možnosť naozaj sa dôklad- ne sústrediť na každej hodine. Malo to svoju osobitú atmosféru. Profesor Kardoš mi dal veľa. Vážim si toho, že popri tom, že sa snažil citlivo, nenásilne usmerňovať moje kompo- zičné začiatky, rešpektoval súčasne aj moje vnútorné čítanie. Bol prísny, ale aj ľudský. Mal pochopenie pre vlastnú cestu žiaka, ne- vnucoval mi za každú cenu svoju koncepciu. Cítil som, že mi chce odovzdať čo najviac zo svojich skúseností, nenechávať si v talóne dô- ležité veci pre seba. Prejavovalo sa to aj v množstve toho, čo odo mňa vyžadoval. Na každú hodinu som musel nosiť prekompono- vané úpravy pre všetky druhy zborov a cap- pella, pritom sa pracovalo na 1–2-dvoch hlav- ných kompozíciách, okrem toho na každú hodinu vyžadoval instrumentáciu rôznych klavírných diel či už od Prokofieva, Bartóka, Beethovena atď. a to pre rôzne zoskupenia ako komorný orchester, symfonický orches- ter, dychové sextetá, kvintetá, sláčikové kvar- tetá a pod. Bola to mimoriadna záťaž, ale ve- ľmi užitočná, to som si čoskoro uvedomil. A najmä vtedy, kedy som sa po škole postavil na vlastné nohy. Všetky práce so mnou dô- kladne prešiel, upozornil na chyby, nelogic- kosti, poradil, čo by bolo lepšie. Keď som sata- k povediack „zadržol“ a nevedel ako ďalej, na- vrhol niekoľko možností či alternatív ako ďa- lej. Musel som pravidelne študovať partitúry klasicisticko-romantického a impresionistic- kého repertoáru a samozrejme hudbu 20. sto- ročia a pán profesor upozorňoval na kompo- zične a instrumentačne zaujímavé miesta. Pa- mätám si, ako mi vždy zdôrazňoval... „treba veľa, veľa počúvať“.

Pri takom množstve práce na hodinu kom- pozície, ktorá bola každý týždeň, trvala taká- to hodina pravidelne oveľa viac ako 60 minút.

V prvých rokoch štúdia ma brával aj na or- chestrálne skúšky. Pamätám sa napríklad na prípravu a skúšky Bergerových Transformá- cií, Kardošovu 5. symfóniu. Tam som si uve- domil, ako je dôležité myslieť na tých, ktorí majú skladbu realizovať i na prostého hráča

za pultom orchestra, poznať ich možnosti, schopnosti i psychológiu.

Vzťah učiteľ a žiak bol veľmi otvorený, ko- legiálny. Dobré mi padlo, keď mi napríklad v 1. ročntku napísal svoj názor na poslednú časť mojej Hudby pre troch, ktorú som dopí- sal začiatkom prázdnin a poslal mu na posú- denie a o týždeň som dostal odpoveď, že to nie je špatné. To samozrejme povzbudilo mo- ju chuť do práce.

O jeho vzťahu k žiakom svedčí aj to, že s nami vedel posedieť vo viache a diskutovať o problémoch – a nielen kompozičných... že sleduje tvorbu svojich žiakov aj dnes a zaují- ma sa o ňu.

Spomienky na roky štúdia v triede prof. Kardoša sú pre mňa živé, boli možno trochu útržkovité, tak ako mi prišli na myseľ a tak na záver ešte moje úprimné: ďakujem pán profe- sor.

HANUŠ DOMANSKÝ

Boli sme v ročníku traja: Hanuš Domans- ký, Jozef Podprocký a ja. Jedného krásneho dňa sa nám skladateľský seminár, ktorý viedol pán profesor Kardoš, trochu predĺžil. Ani sme nezbadali, že nás v aule na Kapitul- skej ulici vrátňička pani Baštovanská zam- kla. Bol už neskorý večer, keď sme prišli na to, že sa von nedostaneme. Čo teraz? „Chlapci, mám dojem, že je tu kdesi aj boč- ný východ.“ Naozaj. Za ťažkým závesom a hromadou haraburdia boli dvere vedúce do bohosloveckej fakulty. Otvoriť ich nebol pro- blém. Ten vznikol, zvysoka sa ozval Kardošov hlas: „Vlado, si tam?“ „Áno, pán profesor, som na dne.“ Nad hlavou sa mi rozsvietilo malé svetielko, Podprockého zapaľovač. Jama bo- la hlboká snád dva a pol metra. Okrem pár malých škrabancov sa mi nič nestalo. Profe- sor i moji kolegovia mi pomohli dostať sa z jamy von a napokon sme vyšli bránou bo- hosloveckej fakulty na čerstvý vzduch. Ale tie reči potom! „Aha, prvolezec!“, „niekto zase musí byť za každú cenu prvý“ atď. Len pár dní predtým sme si (Domanský, Pod- procký a ja) kúpili v Prahe počas festivalu ISCM v roku 1967 rovnaké lacné staromódne klobúky. A o ten môj som v tej čiernej diere prišiel.

Ale teraz vážne: počas dvadsiatich rokov, čo som bol jeho žiakom, asistentom a napo- kon mladším kolegom na VŠMU, som snád profesora Kardoša dobre poznal. Som mu nesmierne vďačný. Ešte veľa zdravia, šťastia a radosti, pán profesor! Váš

VLADIMÍR BOKES

HUDOBNÝ ŽIVOT 89

ROČNÍK XXI.
3.- Kčs
20. 12. 1989

26

Neodmysliteľnou súčasťou prebiehajúceho procesu v našej spoločnosti je aktivita umeleckého frontu, jednej z vedúcich síl formujúcich sa občianskych iniciatív. Štrajkujúci umelci sa stali svedomím národa, apolegétmi myšlienok spravodlivosti, dobra, krásy, boja proti násilliu vo všetkých formách a odtieňoch. Svoje presvedčenie propagovali na mítingoch pravidelne organizovaných na materských scénach, ale i improvizovaných aktívoch pracujúcich. Na snímke vľavo národný umelec Peter Dvorský ako účastník masovej demonstrácie na námestí SNP v Bratislave, druhý záber zachytáva záver mítingu v opere SND (v popredí zľava: M. Kňažko, P. Dvorský, L. Rybárska a J. Galla). Snímky: P. Brenkus

Umelec musí byť slobodný

Dnes mnohé veci a pojmy očisťujeme od zavádzajúcich nánosov, aby vystúpili v čistej, plnovýznamovej hodnote. Viera, láska, ohľadupnosť, vlasť, národ. Národný umelec... S jedným z nich – Petrom Dvorským – sme sa mohli stretnúť nielen v duchu, prostredníctvom jeho verejného vyznania, ale jeho tvár sme videli aj na televíznych obrazovkách, na mítingoch v opere Slovenského národného divadla či na bratislavskom námestí Slovenského národného povstania, dozvedeli sme sa o jeho finančnej podpore študentskému hnutiu. Toľko k prvej časti jeho titulu – národný... Peter Dvorský však popri tom všetkom zostáva hlavne umelcom, aby mohol ďalej naplňať zmysel svojho života. Našiel ho v rozdávaní krásy, umenia, v každodennej tvrdej práci... A v tomto duchu sa niesol i náš rozhovor.

Máte za sebou intenzívnu 17-ročnú kariéru. Zvyknete sa na ceste dopredu zastaviť, poobhliadať či bilancovať, alebo žijete hlavne pre zajtrajšok?

– Neženiem sa strmhlav vpred v takom zmysle, že musím niekam dospieť, že sa musím dostať do určitého cieľa. Vývoj speváckej kariéry by mal byť plynulý, bezproblématický a „nenaháňaný“. Žiaľbohu, ten program sa nedá postaviť tak jednoznačne. Je strašne veľa ponúk a príležitostí, ktoré ma ako speváka plne vyťažujú a zaplnia mi kalendár. Samozrejme, že späť sa vraciam do tých začiatkov, kým som nebol žiadaný, tak populárny, môj život vtedy plynul podstatne pomalšie. Boli to začiatky, kedy som spieval

v Bratislave, najprv malé úlohy, postupne som sa púšťal do väčších... Mnohé z týchto úloh by som chcel interpretovať i naďalej, nechcem sa uhnúť do repertoáru, ktorý je vrcholom pre vyzretých tenoristov, tak ďaleko ešte nie som. Tieto úlohy majú určité technické úskalia, hlas musí byť o niečo pevnejší. Ja si netvorím repertoár s vopred daným cieľom, že musím odspievať tie a tie úlohy. Vyberám si úlohy, ktoré mi charakterom a akousi náladou sedia, ktoré mi, domnievam sa, prislúchajú.

V dávnejších rozhovoroch ste za svoju najbližšiu rolu označovali Gounodovho Fausta...

– Úprimne povediac, Fausta už nespievam vôbec, pretože príležitosť na to – ako doma, tak i na zahraničných javiskách – sa mi nevykytla. Raz som túto ponuku dostal pre viedenskú štátnu operu a vtedy som ju z termínového dôvodu neprijal, čo si dnes do určitej miery aj vytýkam. Myslím si ale, že by sa niečo nestalo, keby som sa k nej vrátil ešte i dnes. Som presvedčený, že by som ju rád spieval ako pri mojich začiatkoch, pochopiteľne, v inom prevedení, musel by som mať dostatok času na zrevidovanie tohto partu.

V ktorých operách sa v súčasnosti cítite najlepšie?

– Je to Maškarný bál, Manon Lescaut. I keď Pucciniho opery majú svoje úskalia, zvädzajú do dramatických efektov, napriek tomu však musím povedať, že tento skladateľ je môjmu srdcu najbližší. Dlhé roky spievam rád Bohému – momentálne by som teda vyzdvihol jednu Verdiho a dve Pucciniho opery.

Na aké ďalšie postavy si – ako sa vraví – brúsíte zuby v najbližšom období?

– Najbližšie by som mal spievať Radamesa v Aide. Je to postava, nad ktorou rozmýšľam už dlhšie, postava i z môjho nadchádzajúceho akéhosi verdiovského obdobia. Po Radamesovi bude nasledovať Manrico z Trubadúra

a napokon Don Carlos. Napriek tomu, že fandím Puccinimu, musím povedať, že Verdiho hudba je prieslačnejšia, po speváckej stránke náročnejšia, vyžaduje si väčšiu spevácku koncentrovanosť. Verdi je skladateľ, ktorý dáva šancu prezentovať sa spevákovi v tom najlepšom svetle – to znamená, že v perfektnom zdravotnom stave sa dajú pri ňom robiť zázraky.

Sú aj v živote hviezdy vášho formátu okamihy, výnimočné chvíle, ktoré sa trvalo zapíšu do osobnej kroniky a pri spomenutí eventuálnom poobhliadnutí tvoria oporné body?

– Stáva sa, že pri mojich cestách sa stretnem s ľuďmi, ktorí sú mi určitými vzormi, sú to veľké hlasy, ako napríklad Boris Christov, Giuseppe di Stefano a ďalší. Aj pre mňa je veľkým zážitkom dostať sa do styku s takými ľuďmi, rozprávať a podeliť sa s nimi o určité zážitky, skúsenosti... Ďalšie dôležité momenty súvisia s narodením mojich dvoch dcér. V oboch prípadoch sa spočiatku zdalo, že budem v tom čase doma, ale napokon to dopadlo úplne ináč. Prvýkrát som bol v Iráne a pri narodení mladšej dcéry som v Londýne premiéroval s Mirelou Freni Bohému. Spomienok by bolo samozrejme viac, ale pre mňa je vlastne zážitkom každé dobré predstavenie. Keď som študoval v Miláne, navštívil nás Luciano Pavarotti a na konci nášho spoločného stretnutia nás vyzval, aby sme mu zaspievali. Vzniklo z toho pozvanie na jeho koncert do Modeny, kde sme mali po prvýkrát možnosť spievať s Luciano Pavarottim. Veľký zážitok som mal aj vo Verdiho divadle v Busette, kde som spieval prierez Rigolettom a po prvýkrát opakovane na javisku áriu (La donna è mobile). Za sviatok považujem aj chvíle, kedy bola ocenená moja práca. Priznám sa však, že bežne na tieto veci nemyslím, lebo na to jednoducho nemám čas. Mimoriadnym zážit-

kom bol môj viedenský debut či debut v milánskej Scale, kde som zaskočil za Pavarottiho, dá sa povedať, že v poslednej minúte. Uskutočnilo sa to 13. apríla na Veľký piatok a od tohto dňa prichádzajú pozvania zo Scaly prakticky každý rok. Samozrejme, nie vždy to vyjde tak, ako si to predstavujú oni alebo ja, pretože momentálne môj najväčší problém je problém časový. Požiadať je príliš veľa, nestačím ich všetky realizovať a niekedy vzniká dojem, že toho spievam až príliš. Práve včera som si robil kontrolu budúcich troch rokov a s potešením som zistil, že budem spievať v každej sezóne „iba“ maximálne 45–50 predstavení. Oproti predošlým rokom, kedy to bolo 60 až 70, je to veľká úľava, v neposlednom rade aj pre moju rodinu: manželka raz spočítala v jednom kalendárnom roku dni, kedy som bol doma. Vyšlo jej číslo päťdesiattri...

V umeleckom živote nie je každý deň sviatkom, ani nie bežným dňom. Prichádzajú aj dni nevydarené, prehry...

– Určite. Sme vystavení odbornej kritike, kritike publika, pretože naša práca bezprostredne komunikuje. Je samozrejme, že aj tu sa vyskytnú momenty, keď to nie je sto percentné, keď divák-poslucháč očakáva oveľa viac. Ja tiež nepatrím medzi tých umelcov, ktorí sú vždy a za každých okolností disponovaní...

Myslíte, že takýto speváci vôbec existujú?

– Sú také zázraky, ktoré obdivujem: napríklad patrí sem Alfredo Kraus, Mirella Freni či Birgit Nilson, ktorí málokedy zlyhali. Na druhej strane Franco Corelli bol tenor č. 1, mal hlas mimoriadnych kvalít, ale stalo sa, že zo svojho úväzku 30 až 40 predstavení v Metropolitnej opere odspieval v sezóne desať a ostatné odriekol. Obdivujem tých spevákov, ktorí sa dokážu udržať stále v dobrej kondícii. Samozrejme, človek si podchvíľou

Pokračovanie na 3. str.